

דיני מוקצה – שיעור 1

רקע לדיני מוקצה

התורה מצווה אותנו שלא לעשות מלאכות בשבת, ואותן המלאכות שאיתן הקימו את המשכן הן המלאכות שאסור לעשות בשבת (שבת מט:).

אך יש לשים לב, שדווקא עשיית מלאכה נאסרה בשבת, אבל טלטול הכלי שאיתו עושים את המלאכה לא נחשב עשיית מלאכה. כלומר, לחבר מסמר לקיר נחשב עשיית מלאכה, אבל להזיז ולטלטל מסמר ממקום למקום לא נחשב מלאכה.

אלא שחכמים, ראו צורך לתקן שלא יטלטלו בשבת דברים שאין להם קשר לשבת ויותר קשורים למלאכות של ימות החול, ולכלים הללו יש שם מוקצה – על שם שמוקצים משימוש בשבת. ותקנו כך מכמה טעמים:

הטעם הראשון: כדי לחזק את מה שהתורה צוותה שהשבת הוא יום מנוחה כפי שכתוב "וביום השביעי תשבות.. למען ינוח..". וכדי שלא יהיה מצב שאנשים יהיו עסוקים כל השבת בלסדר את הסחורה ואת כלי העבודה שלהם וימנעו מלנוח בשבת, תקנו חכמים את דיני מוקצה.

הטעם השני: כדי לעשות סייג ושמירה שלא יבואו לידי עשיית מלאכות בשבת. (בית יוסף סי' שח ע"פ הרמב"ם פרק כ"ד, י"ב-יג).

חידוד המושג 'מוקצה'

המילה 'מוקצה' באה מלשון 'הקצאה', והיינו שגדרו חכמים על דברים אותם האדם מקצה מדעתו בכניסת השבת ואין לו כוונה להשתמש בהם בשבת, שיהיה אסור להזיזם ממקום למקום במהלך השבת.

לא רק דברים שהאדם הקצה בפירוש בכניסת השבת ואמר 'בזה אני לא משתמש' נחשבים מוקצה, אלא גם דברים שלא הקצה בפירוש, אבל יש סיבה צדדית שבגינה הוא לא ישתמש בהם בשבת, גם בזה חל השם מוקצה.

נמצא אם כן, שכאשר אנו שואלים את עצמינו האם חפץ מסוים הוא מוקצה או לא, עלינו לבדוק: האם החפץ הזה הוא חפץ שמיועד לשימוש בשבת. אם התשובה היא שכן, החפץ אינו נחשב מוקצה (למעט משהו שעיקרו הוא מוקצה, ויחדו אותו למשהו שלא ראוי לו.. כפי שנלמד בהמשך בס"ד). ואם התשובה היא שלא, החפץ הזה נחשב מוקצה.

איך נדע האם החפץ הוא חפץ שנחשב כמיועד לשימוש בשבת או לא? בשביל לענות על זה חכמינו נתנו לנו ארבעה סוגים מרכזיים של חפצים כפי שנרחיב בהמשך. אם החפץ שייך לאחת מהקבוצות הללו, הוא נחשב מוקצה. ואם לא, הוא אינו נחשב מוקצה [אלא אם כן האדם הקצה אותו בפירוש על ידי שדחה אותו משימוש פיזי בערב שבת].

דיני מוקצה – שיעור 1

פיכום:

כל חפץ שהיעוד שלו הוא למלאכה שאסור לעשות בשבת, נחשב מוקצה, ואסור למלטלו בשבת ממקום למקום. גם דברים שכן מיועדים לשימוש בשבת, נחשבים מוקצה כאשר האדם הקצה אותם בערב שבת ועשה מעשה המוכיח שלא ישתמש בהם במהלך השבת.

ארבעת סוגי המוקצה המרכזיים

ישנם ארבע סיבות מרכזיות בגללם חפץ יכול להיחשב כמוקצה אפילו אם הוא לא הוקצה בפירוש:

1. [מחמת שהחפץ הוא] **כלי שמלאכתו לאיסור**.
2. **מחמת חסרון כיס**.
3. **מחמת גופו**.
4. [מחמת שהחפץ הוא] **בסיס לדבר האסור**.

כלי שמלאכתו לאיסור

הגדרה: חפץ המשמש לעשיית מלאכה האסורה בשבת. **ועיקר הייעוד** שלו הוא בשביל המלאכה האסורה, אבל ניתן לעשות בו גם שימוש מותר (סי' שח סעיף ג. עיין באחרונים שם).

הדין: מותר לטלטל את החפץ לצורך גופו' דהיינו לצורך שימוש בחפץ עצמו לדבר המותר, או לצורך מקומו' כלומר כשרוצים להשתמש במקום שבו מונח הכלי, או שרוצים להגיע למקום מסויים, והכלי שמלאכתו לאיסור מפריע מלהגיע אליו.

אבל אם אנו מזיזים את החפץ לצורך עצמו, כמו למשל שיורד גשם בחוץ ואנו רוצים להכניס את הכלי הביתה כדי שלא ייהרס, פעולה זו תהיה אסורה.

ההסבר בדין הזה הוא, כיון שכל האיסור של מוקצה הוא משום שאנו מניחים שהוא הקצה את החפץ מדעתו, כאשר ישנם אפשרויות שכיחות שבהם הוא ישתמש בחפץ [שהרי יכול להשתמש בו גם לשימוש המותר בשבת], נמצא שלגביהם הוא לא הקצה את החפץ מדעתו, ולגבי שימושים אלה החפץ הזה אינו נחשב מוקצה.

דוגמאות

מחבת. אף אחד לא קונה בשביל לאחסן בו אוכל, אלא בשביל לבשל בו. נמצא אם כן, שעיקר הייעוד שלו הוא דבר האסור ולכן לגבי עצמו הוא נחשב מוקצה. אמנם בגלל שאפשר להשתמש במחבת גם לדברים המותרים כמו למשל להגיש אתו אוכל או לאחסן את השאריות במקרר, יהיה מותר להזיזו לצורך שימוש בו או במקום שלו.

דיני מוקצה – שיעור 1

פטיש. פטיש עיקר ייעודו הוא לעשות מלאכות האסורות בשבת ולכן לגבי עצמו הוא נחשב מוקצה. אבל כיון שאפשר להשתמש בו לדברים המותרים כמו למשל לפצח אגוזים וכדומה, יהיה מותר לטלטל אותו לצורך שימוש בו או לצורך מקומו.

עט. עט עיקר מלאכתו היא לאיסור אבל ניתן להשתמש בו גם לדברים מותרים, ולכן יהיה מותר להשתמש בו לפעולות המותרות, או להזיזו לצורך מקומו.

[מוקצה] מחמת חסרון כיס

כלי שמחמת הערך שלו, בעליו מקפידים שלא להשתמש בו חוץ מהיעוד שלו, והיעוד שלו הוא למלאכה שאסור לעשות בשבת.

הדין: אסור לטלטלו גם לצורך גופו או מקומו. משום שההקצאה שלו היא הקצאה גמורה (סי' שח, א).

דוגמאות

מחשב, מסמך עסקי חשוב שמקפידים עליו, סכין מיוחדת של שחיטה.

[מוקצה] מחמת גופו

הגדרה: דבר שאנשים מקצים אותו בגלל האופי שלו, כיון שבאופן הנורמלי אינם ראויים לשימוש בשבת. (אוכל גולמי שאינו אכיל ללא בישול כגון תפוח אדמה לא מבושל, או קמח שאינו קלוי. אבנים וחול, שאינם מיועדים לשימוש, אלא לבניה וכדו'. מעות, כיון שאין בהם שימוש בשבת. אבל מסמך עסקי חשוב, הוא בעצמו משהו, אפשר לקרוא בו וכדו', אך מחמת שהוא מיועד לדבר האסור ומקפידים להשתמש בו רק למטרתו, מקצים אותו, וזה נקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

נחדד: חפץ שמשמשים **בחפץ עצמו** כדי לעשות בו פעולה מסוימת, מקבל את השם 'כלי'. לדוגמא, מזלג, שולחן, סיר, עט. אמנם חפצים שלא משמשים בהם עצמם כדי לעשות פעולה אלא הנאת האדם היא משימוש על ידם, כמו למשל לבנים, חול, מטבעות כסף וכדומה, חפצים אלו אינם נקראים בשם כלי.

הדין: מוקצה מחמת גופו אסור בטלטול גם לצורך גופו או מקומו, משום שבני אדם בדרך כלל מקצים אותם מדעתם לגמרי (סי' שח סעיף ז).

דוגמאות

מטבעות כסף, אבנים, חול, עצים, וכדומה. דברים אלה אינם כלי ומשמשים בדרך כלל לפעולות האסורות בשבת ולכן אסור לטלטל אותם לשום צורך שהוא.

דיני מוקצה – שיעור 1

בסיס לדבר האסור

חפץ שהוא עצמו אינו מוקצה, אבל הוא משמש מוקצה. למשל: כיסא או שולחן שמונח עליו חפץ של מוקצה בזמן כניסת השבת. כיון שבזמן כניסת השבת הכיסא משמש את המוקצה, הכיסא מתבטל למוקצה, וחלים עליו כל הדינים שחלים על המוקצה שמונח עליו.

אם החפץ המונח עליו נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, חלים על הכיסא דיני מוקצה מחמת חסרון כיס. ואם החפץ המונח עליו נחשב מוקצה מחמת גופו, חלים על הכיסא דינים של מוקצה מחמת גופו.

נחדד: אפילו אם במהלך השבת החפץ של מוקצה לא נמצא על הבסיס כמו לדוגמא אם נפל הפלאפון מעל הכיסא, עדיין הכיסא נחשב כמוקצה כל אותה שבת, משום שבעת כניסת השבת הכיסא היה נחשב מוקצה. כלל נוסף שחשוב לזכור הוא, שאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו. ולכן, אם החפץ המוקצה שייך למישהו אחד והכיסא שייך למישהו אחר, הכיסא אינו נחשב בסיס, ואינו נאסר משום מוקצה. (סי' שט סעיף ד).